

Ziekelijk bang

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door het VU Medisch Centrum.
Voor meer informatie over literatuur en geneeskunde:
www.literatuurengeneeskunde.nl.

VU medisch centrum

Eerder verschenen in de reeks Literatuur en Geneeskunde

Pijn. Over literatuur en lijden

Dokter worden

De garderobe van de dokter

Schrijven tegen de tijd. Over de kunst van het ouder worden

Aan de ketting. Verslaving verbeeld

Maison Dieu. Dertig jaar The house of God.

Opname. Ziek tussen vier muren

Het huis van God

Besmet

Ontspoorde cellen. Kanker in fictie

Door kanker getroffen. Een lexicon van de ervaring

Nieuw leven. Geboorte in fictie

Het verwarde brein. Hersenziekten in fictie

De mens in crisis. Over literatuur en geneeskunde

Een zachte machine. Een literaire reis door het lichaam

Buiten zinnen. Waanzin in romans en films

Het laatste woord. De dood in fictie

Het zieke kind

Arko Oderwald, Koos Neuvel en Abel Thijs (redactie)

Ziekelijk bang

Angst in fictie

De Tijdstroom, Utrecht

© De Tijdstroom uitgeverij, 2017. De auteursrechten der afzonderlijke bijdragen berusten bij de auteurs.

Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede.

Het omslag is gebaseerd op het schilderij 'Angst' van Bas Sebus.

Basisontwerp binnenwerk: Martin Majoor.

De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht

Internet: www.tijdstroom.nl

E-mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 052 6

NUR 870

Inhoud

Inleiding	
Arko Oderwald, Koos Neuvel en Abel Thijs	9
Zonder vrees geen hoop. Nadelen van een leven zonder angst, Christel Grimbergen	13
1 Existentiële angst	
<i>Angst voor alles, Anton Tsjechov</i>	27
Alsmaar (de Piepzakblues), Judy Elfferich	30
Façades tegen de angst, Overall dreigend verval in <i>De Buddenbrooks</i> , Arko Oderwald en Abel Thijs	33
Beroofd van menselijke waardigheid, Over systemen die mensen verpulveren, Caroline de Pater	43
Geen meester in eigen huis, Over <i>The Shining</i> van Stanley Kubrick, Henk Maassen	51
Schrikken en lachen, De subversieve cinema van Alfred Hitchcock, Gawie Keyser	59
ge zat op uw bed, de dag te laat de nacht te vroeg, Hein van der Schoot	67
Er is binnenin lawaai en kilte, Geert Viaene	68
<i>Angst voor de dood, Arnold Aletrino</i>	69
Zwarte linten, Ingrid Noppen	72
Dapper als schrijver, De strijd van Karl Ove Knausgård, Frits Boer	73
Een spookachtige sfeer, Couperus en de diepe kloof tussen Oost en West, Jacqueline Bel	81
De kanyon van angst, Jaro Mani	89

Ziekelijk bang	6
----------------	---

Hoe de bodem uit de persoonlijkheid valt, Controleverlies in de tropen, Christel Grimbergen	91
---	----

2 Specifieke angst

<i>Angst en geboorte, Sigmund Freud</i>	109
Ridder en schildknaap, Jan Siebelink	113
Bergafwaarts, De confrontatie met de eindigheid van het leven, Dorly Deeg	125
<i>Angst voor eenzaamheid, Jean-Paul Sartre</i>	133
<i>Angst voor de buitenwereld, Carolina Trujillo</i>	135
<i>Reisangst, Ingmar Heytze</i>	137
<i>In de kast van tante Maria, Jan Brusse</i>	139
Verknocht aan het lichaam, Angst voor zelfverlies bij Richard Selzer, Wouter Schrover	143
Geluk is nergens veilig, Jan Zwaaneveld	151
Dictatuur van de angst, Sjostakovitsj en Stalin en de macht van de willekeur, Arko Oderwald	153

3 Angst voor ziekte

Niets ontziende zelfkritiek, Angst en zelfhaat bij een polio-epidemie, Erik Fokke	165
<i>De operatie, Anne Sexton</i>	175
Afweermechanismen, Marianne Geboers	179
Zwerfstenen, Marianne Geboers	180
Anorexia, Joke Oltvoort	181

Inhoud	7
--------	---

Geboren met de overtuiging ziek te zijn, De kwellende onzekerheden van Zeno, Henriëtte van der Horst	183
--	-----

Wapens tegen hypochondrie, Molière en Maria Stahlie over ingebeelde ziekte, Koos Neuvel	189
---	-----

4 Angst van de dokter

Doktersangsten van jong tot oud, Bert Keizer	201
--	-----

In de klauwen van de angst, Ignace Schretlen	205
--	-----

Denken dat niet-doodgaan hetzelfde is als leven, Trauma's en angsten in <i>Moedervlekken</i> van Arnon Grunberg, Wouter van Ewijk	215
---	-----

<i>Tracheotomie, Michael Boelgakov</i>	225
--	-----

<i>De angst van de chirurg, Richard Selzer</i>	229
--	-----

Cura te ipsum, Edith de Gilde	232
--------------------------------------	-----

Besproken werken	233
------------------	-----

Medewerkers aan dit boek	235
--------------------------	-----

Verantwoording	237
----------------	-----

Zakenregister	239
---------------	-----

Namenregister	241
---------------	-----

Inleiding

Arko Oderwald, Koos Neuvel en Abel Thijs

Waar hebben we het over als we het over angst hebben? In Van Dale wordt angst omschreven als ‘een gevoel van beklemming of vrees veroorzaakt door (wezenlijke of vermeende) dreiging, onheil of gevaar.’ De definitie van het Nederlands Huisartsen Genootschap (de NHG-Standaard Angst) luidt:

Angst is een normale reactie in de context van een reële dreiging. Angst is een gevoel dat verwijst naar dreigend gevaar en gaat gepaard met lichamelijke verschijnselen door activatie van het autonome zenuwstelsel. Het lichaam wordt daardoor geprepareerd voor een fight of flight reactie, met versnelde hartslag en ademhaling, verhoogde spierspanning, specifieke gedachten zoals ‘ik ga dood’ of ‘er overkomt me iets vreselijks’ en gedragingen, zoals verstijven (freeze) of wegvluchten.

Simon Vestdijk noemt in *Het wezen van de angst* onlust, passiviteit en dreiging als trits kenmerken die angst van andere emoties onderscheidt en nuanceert de omschrijving van ‘gevaar’:

Bedreigd worden wij door een gevaar (van vernietiging, verlies, machtsvermindering, pijn, ziekte etc.), maar ook door de mogelijkheid van onlustgevoelens van welke aard ook, waarbij gewoonlijk niet van ‘gevaar’ gesproken wordt (...).

Als lichamelijke manifestaties van angst noemt hij bleekheid, roerloosheid, beven, koud zweet, iemand vastgrijpen of een beklemd gevoel krijgen.

Angst is daarom geen eenduidig onderwerp. Angst is aan de ene kant een normaal en zelfs noodzakelijk existentieel onderdeel van het menselijk leven. In die zin is het te vergelijken met pijn. Pijn is een waarschuwingssignaal dat ons oproept tot actie. Het niet kunnen voelen van pijn, waar een klein aantal mensen op de wereld last van heeft, is potentieel levensbedreigend. Een hand van een klein kind op een gloeiende kachel wordt dan niet teruggetrokken, een niersteen in de ureter wordt niet gevoeld en dat kan tot

ernstige complicaties leiden. Toch geeft het geen pas om tegen iemand die door koliekpijn wordt gekweld te zeggen: wees blij dat je ligt te krimpen van de pijn.

Ook angst heeft een nuttige en beschermende functie in het menselijk leven. Dat wordt pas echt duidelijk bij het ontbreken van angst. Met dat onderwerp wordt dit boek over angst in romans, films en poëzie dan ook geopend door middel van een essay van Christel Grimbergen. Kan iemand die geen angst kent eigenlijk wel dapper zijn?

Helemaal aan de andere kant van het spectrum staan de mensen die ernstig lijden onder hun angsten. Vrijwel alles kan tot angstobject worden, zoals angst om over een drempel te stappen in de roman *Mr. Tourette en ik* over een man met het syndroom van Gilles de la Tourette, of de angst voor bloemkool in het foto- en verhalenboek *Bang voor bloemkool*.

Tussen deze twee uitersten van angst is er een enorm gevarieerd spectrum aan noodzakelijke, gevarieerde en storende angsten die het menselijk leven kunnen kenmerken en waarvan veelvuldig in romans, films en poëzie verslag wordt gedaan.

In dit boek schrijven auteurs vanuit verschillende achtergronden over dit gevarieerde angstspectrum. Dat gebeurt in essays, originele fragmenten uit romans en autobiografische teksten en in poëzie. Het boek is, na het eerste essay over het ontbreken van angst, ingedeeld in vier secties.

In de eerste sectie wordt angst als algemene existentiële ervaring besproken aan de hand van onder andere films van Alfred Hitchcock en Stanley Kubrick en schrijvers als Joseph Conrad, Louis Couperus, Thomas Mann en Primo Levi.

In de tweede sectie staan meer specifieke angsten centraal, zoals angst voor eenzaamheid, angst voor ouder worden en reisangst. Besproken auteurs zijn onder andere Simone de Beauvoir, Julian Barnes en Richard Selzer.

De derde en de vierde sectie zijn gewijd aan ziekten en dokters. In sectie drie staat de angst voor ziekten centraal aan de hand van onder andere Molière, Italo Svevo en Philip Roth.

Sectie vier gaat over angsten van dokters, met bijdragen van Bert Keizer, Ignace Schretlen en Wouter van Ewijk.

De gedichten die in deze bundel staan, zijn de tien beste gedichten van de VUmcpoëzieprijs. Meer informatie over deze prijs en over de dichters is te vinden op www.literatuurengeneeskunde.nl.

Verwijzingen

Christenhusz, Erik, & Lieshout, Maurice van. *Bang voor bloemkool*. Utrecht: De Tijdstroom, 2008.

Hassink-Franke, Lieke, Terluin, Berend, Heest, Florian van, Hekman, Jan, Marwijk, Harm van, Avendonk, Mariëlle van. NHG-Standaard Angst. Beschikbaar via: <https://www.nhg.org/standaarden/volledig/nhg-standaard-angst>.

Sandstrak, Pelle. *Mr. Tourette en ik*. Breda: De Geus, 2010.

Vestdijk, Simon. *Het wezen van de angst*. Amsterdam: De Bezige Bij, 1979 (eerste druk 1968).

Zundert, A. van, Oderwald A.K. Een kermisattractie. In: Oderwald, A.K., Neuvel, K., & Hertogh, C. (red.). *Pijn. Over literatuur en lijden*. Utrecht: De Tijdstroom, 2004.